

21-й саміт АТЕС на Балі: цілі та пріоритети розвитку за умов кризи глобалізації

УДК 327

Сергій ШЕРГІН,
завідувач кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС, доктор
політичних наук, професор

Роман ШАХМАТЕНКО,
аспірант Дипломатичної
академії України при МЗС

У індонезійському курортному містечку Денпасар на острові Балі 7-8 жовтня 2013 р. відбулася чергова зустріч лідерів двадцяти однієї економіки, що є членами форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). Саміт, який проходив під гаслом «Сталий розвиток АТР – двигун глобального зростання», мав на меті обговорити питання поглиблення регіональної взаємодії за умов збереження нестабільності у світовій економіці.

Перше робоче засідання було присвячено ролі АТЕС у зміцненні регіональної економіки та багатосторонньої торгової системи в контексті підготовки до міністерської конференції СОТ, яку заплановано на грудень 2013 року. Варто зазначити, що відкриття саміту АТЕС і обговорення проблем регіональної взаємодії розпочалося з виступу Президента

Російської Федерації В. Путіна, присвяченого результатам зустрічі у форматі «Групи 20», яка відбулась у вересні в Санкт-Петербурзі.

Нагадаємо, що в північній столиці Росії учасники зустрічі зосередили увагу на питаннях виходу з економічної рецесії та заходів, спрямованих на регулювання фінансових ринків і банківської системи розвинених країн світу. Крім того, представниками «двадцятки» було порушено питання про необхідність посилення контролю за спекулятивними операціями міжнародних компаній на ринках сировини та використанні заходів монетарного стимулювання, що в цілому призводить до виникнення складних проблем у світовій економіці.

Незважаючи на важливість питань, включених до порядку денного саміту АТЕС, Президент США

Summary
In this article the key points of 21th APEC's summit agenda (Bali 7-8, October 2013) in the context of overcoming the negative consequences of global economic crises are considered. The contents of the such notions as "regional integration", "Asia Pacific free trade zone", "open regionalism", "Pacific community" are examined.
Key words: Asia Pacific region, APEC summit, ASEAN, East-Asian summit.

Б. Обама був відсутній на Балі у зв'язку з необхідністю вирішувати питання бюджетної кризи, яка стала серйозною проблемою для американської валютно-фінансової системи восени 2013 року. Відомо, що внаслідок бюджетного дефіциту майже 800 тис. американських держслужбовців пішли тоді у вимушену відпустку. Відповідно було скасовано заплановані візити Б. Обама до Малайзії та Філіппін, а також переговори з В. Путіним щодо проблемних питань двосторонньої торгівлі.

Президента США на саміті АТЕС представляв держсекретар Дж. Керрі, який виступив із промовою «Керівна роль і пріоритети Америки» (примітно, що на попередньому саміті Співробітництва у Владивостоці Америку представляла тодішній держсекретар Х. Клінтон). Разом зі своїм колегою – Міністром закордонних справ Росії С. Лавровим керівник зовнішньополітичного відомства США обговорив на саміті питання конфлікту в Сирії та ситуацію навколо Ірану. При цьому Дж. Керрі зазначив, що Сполучені Штати не відмовляються від своїх обов'язків брати активну участь у підтриманні сталого економічного розвитку в регіоні, який забезпечує

соціальну стабільність і може протистояти релігійному фундаменталізму та кризовим явищам.

Утім представники деяких азійських країн висловили занепокоєння з приводу відсутності на саміті керівника наймогутнішої країни світу. На їхню думку, ствердження Вашингтона про новий вектор своїх інтересів, спрямованих у бік Східної Азії, є не більш ніж риторичним прийомом. Насправді ж США цілковито зосереджені на проблемах Близького Сходу, у той час як Китай продовжує нарощувати свою економічну присутність і політичний вплив у регіоні. Висловлювалися також думки з приводу того, що головним на саміті буде питання про Транс-Тихоокеанське партнерство (ТТП), з яким Б. Обама виступив два роки тому. Вважається, що ТТП повинно забезпечити сприятливі умови для більш тісного співробітництва між дванадцятьма країнами регіону, у тому числі США, Японією, Канадою та Мексикою, однак без Китаю. Слід відзначити, що на АТР припадає близько 57 % світового ВВП і 48 % світової торгівлі, а за темпами економічного зростання, навіть за умов глобальної кризи, він помітно випереджає інші регіони світу.

Сергій Шергін, Роман Шахматенко. 21-й саміт АТЕС на Балі: цілі та пріоритети розвитку за умов кризи глобалізації

Проте, як і на попередніх зустрічах лідерів економік АТЕС, головним питанням Балійського саміту було просування Богорських цілей, у рамках яких країни-члени форуму зобов'язалися до 2020 р. створити в АТР зону вільної торгівлі. На цьому етапі реалізації зазначених цілей учасники зустрічі домовилися до кінця 2015 р. знизити тарифи на деякі види товарів до 5 % чи нижче. Також було досягнуто домовленості щодо реалізації плану дій АТЕС із покращення умов інвестування, стимулювання роботи посадових осіб із приватним сектором та вдосконалення практики корпоративної соціальної відповідальності [1].

Частиною цього плану є збільшення потенціалів, зокрема країн, що розвиваються, для подолання ними конкретних перепон у сфері забезпечення мережевої системи постачання сировини та промислових товарів. Окреме завдання – це забезпечення сталого розвитку на засадах еквівалентності та справедливості. З цією метою сторони домовилися виступати за підвищення конкурентної спроможності малих і середніх підприємств за рахунок забезпечення фінансування торгівлі та доступу на міжнародні ринки, а також приєднання до світової системи постачання товарів. У підсумкових документах саміту знайшли відображення питання розвитку охорони здоров'я, охорони дикої природи, пошуку джерел чистої води та енергії, що поновлюється. У контексті реалізації зазначених домовленостей учасники саміту дійшли згоди, що головувати на форумі Співробітництва протягом 2017-

2022 рр. будуть В'єтнам, Малайзія, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Таїланд і Чилі [2].

У рамках Ділового саміту АТЕС відбулася серія засідань на тему «Нові джерела сталого і довготермінового економічного зростання в АТР», а також неформальна зустріч лідерів економік форуму з «гостями голови» форуму – керівниками малих острівних держав Тихого океану (Вануату, Кірибаті, Маршалові острови, Соломонові острови, Фіджі). У роботі Ділового саміту АТЕС, крім керівників країн-членів форуму, взяли участь представники 1200 регіональних компаній. Наприкінці роботи саміту було прийнято Декларацію лідерів економік АТЕС і Заяву лідерів щодо підтримання багатосторонньої торговельної системи. У цих підсумкових документах віддзеркалилися концептуальні підходи й ставлення країн-учасниць до інституційного та функціонального розвитку АТР як рушійної сили глобального економічного зростання.

Критичний і неупереджений аналіз документальних матеріалів і ситуації навколо Балійського саміту показує, що розв'язання проблем розвитку АТЕС і АТР у цілому знаходиться далеко від свого завершення. Серед інших – комплекс питань, пов'язаних із процесами глобалізації, що охопили своїм багатовимірним впливом АТР як підсистему міжнародних відносин і дають підставу розглядати їх як рушійну силу світового розвитку. Найбільш результативним вплив глобалізації виявився на регіональному рівні, зокрема в Східній Азії, де інтеграційні процеси підготували належ-

ні умови для її інституціоналізації та функціонального зростання.

Становлення та розвиток інтеграційних процесів в АТР у біполярний період були спричинені зростанням ролі економічних факторів у міжнародних відносинах та імперативами подолання міжсистемного протистояння. Проте на початку XXI ст. інтеграція в АТР опинилася перед загрозою протекціонізму з боку країн Європейського Союзу та країн-членів НАФТА (Угоди про Північно-Американську зону вільної торгівлі). За таких умов країни Тихоокеанської Азії прискорили політичну консолідацію з метою створення інтеграційного простору та інституціоналізації відносин між найбільш розвиненими економіками регіону.

Варто зазначити, що в АТР, якщо застосовувати широкий підхід до визначення регіону, функціонують 44 субрегіональні угруповання, у тому числі 28 – між окремими країнами-членами АТЕС. Проводяться переговори про формування близько трьох десятків нових об'єднань. Здебільшого це двосторонні зони вільної торгівлі, найвідомішими серед яких є: НАФТА в Північній Америці та АСЕАН у Південно-Східній Азії, Зона вільної торгівлі між Австралією та Новою Зеландією (СЕР) і Форум тихоокеанських островів на півдні Тихого океану. Майбутнє азійсько-тихоокеанської економічної інтеграції та місце регіону у світових інтеграційних процесах багато в чому залежать від досягнення цілей Богорської декларації, яку було прийнято на неформальному саміті АТЕС у 1994 році.

Зміст основних цілей

декларації полягає в поетапному створенні найбільшої у світі зони вільної торгівлі, наповненої товарами, послугами та надходженням інвестиційного капіталу. При цьому розвинені країни повинні були завершити торгово-економічну лібералізацію до 2010 р., неоіндустріальні країни (НІК) – до 2015 р., а ті, що розвиваються – до 2020 року. Проте досягнення задекларованих цілей через низку причин відбувається з певним відхиленням від намченого графіка. Тим більше, що серед учасників так званої тихоокеанської спільноти, прототипом якої виступає форум АТЕС, існують суттєві розбіжності щодо розуміння та реалізації Богорських цілей [3].

У цьому контексті значимо, що інтеграція охопила в основному два субрегіони – Південно-Східну Азію та південь Тихого океану (зона вільної торгівлі між Австралією і Новою Зеландією). Створені угруповання характеризуються інтеграцією в торговельній сфері, сприяють регіональній і глобальній лібералізації, служать важливим інструментом формування загальнорегіональної зони вільної торгівлі. Головний ефект субрегіональної економічної інтеграції пов'язаний зі зростанням інвестиційної привабливості країн для закордонних інвестицій за рахунок створення спільного та більш широкого ринку з вільним переміщенням одного (АСЕАН) або більше (СЕР) факторів виробництва.

У межах Співробітництва активно розвивається трансрегіональна інтеграція, в основу якої покладено принципи відкритого регіоналізму, а саме: взаємна користь, добровільність,

поступовість, всеосяжність, консультативність і недискримінаційність. Фактично, торговельна та інвестиційна лібералізація в АТЕС здійснюється за трьома напрямками: на національній, субрегіональній (у рамках інтеграційних угруповань) і багатосторонній основах (з урахуванням зобов'язань у СОТ). Подібна м'яка форма регіоналізації має компромісний характер і пов'язана зі збереженням великої диференціації між країнами-учасницями. Заслуга АТЕС полягає у використанні принципово нової моделі інтеграційної взаємодії, що знайшла прояв у індивідуальних і колективних планах дій, прискореній галузевій лібералізації та активізації субрегіональних інтеграційних проектів за умов постбіполярності.

Розглядаючи проблеми інтеграційного співробітництва країн АТР, яке базується, в основному, на економічній складовій, зазначимо, що ефективність економічних угруповань пояснюється не лише суто економічними, а й політичними факторами. Взаємна обумовленість цих факторів ускладнює визначення пріоритетності політики чи економіки в інтеграційних процесах, генезис і розвиток яких багато в чому залежать від історичних і соціокультурних умов, у яких перебувають окремі країни та регіони.

Розвиток інтеграційних процесів у АТР ґрунтується на принципах «відкритого регіоналізму», сутність якого полягає в тому, що посилення коопераційних зв'язків і зняття обмежень на рух товарів, трудових ресурсів і капіталу всередині регіону поєднується з дотриманням принципів ГАТТ/СОТ, відмовою від

протекціонізму відносно інших країн, стимулюванням розвитку в позарегіональних економічних зв'язках.

Саміти АТЕС, у тому числі й Балійський 2013 р., продемонстрували наміри його країн-членів і надалі рухатися шляхом тихоокеанської економічної співпраці та підтримання комплексної безпеки в регіоні. По-перше, значна кількість учасників інтеграційної взаємодії обумовлює ефективність організації, що разом із високими темпами розвитку більшості учасників форуму та їх величезним ресурсним потенціалом виводить Співробітництво до числа найвпливовіших угруповань на міжнародній економічній арені. По-друге, країни-члени АТЕС, на які припадає більша частка світової економіки й торгівлі, несуть особливу відповідальність за регулювання глобального економічного розвитку.

Особливість розвитку АТЕС полягає в тому, що він посідає окреме місце серед інших інтеграційних утворень світу, позаяк має величезний територіально-географічний простір, структурну організацію «м'якого» типу, принцип консенсусу в прийнятті рішень тощо. На сьогодні Співробітництво є одним із трьох (поряд із ЄС і НАФТА) найбільш впливових у сучасному світовому господарстві інтеграційних структур. Хоча АТЕС є наймолодшим із «трійки» найбільших економічних інтеграційних угруповань, воно стало дієвим чинником сприяння торгівлі та економічній співпраці в регіоні. Економічна зона АТЕС є лідером динамічного розвитку в масштабах планети. Ефективність АТЕС як

вільного консультативного форуму без жорсткої організаційної структури та великого бюрократичного апарату зумовлена насамперед принципами «нового регіоналізму»[4].

Однак економічна інтеграція в АТР ризикує стати дискримінаційною для позарегіональних гравців, оскільки США та їхні союзники в Азії не бажають посилювати «європейський вектор» у АТЕС. У результаті цього, країни і території, яким відмовляють в участі в АТЕС, уже об'єднуються в інші структури, що уповільнює процес утворення «тихоокеанської спільноти». Найближчою метою Співробітництва є не стільки єдиний економічний, скільки єдиний інформаційно-комунікаційний простір. Прагнучи створити зону вільного інвестування, країни АТЕС вживають заходів, що стимулюють рух капіталів між країнами регіону, скорочують число галузей, закритих для прямих зарубіжних інвестицій, спрощують візовий режим для підприємців, забезпечують широкий доступ до економічної інформації тощо.

У цілому в АТР завершується процес формування трьох економічно неформальних блоків: Північно-Східний економічний простір, економічний простір АСЕАН і китайський економічний район. При збере-

женні нинішніх темпів розвитку та за умов ефективної інтеграції Китай найближчим часом стане одним із головних центрів сили й основним економічним, політичним і військовим конкурентом США та їхніх союзників у АТР. Із розпадом біполярного міжнародного порядку АСЕАН стала претендувати на роль інтеграційного центру, внаслідок чого виникла система політичних консультацій Асоціації з партнерами у форматах: АСЕАН+1 (КНР), АСЕАН+3 (КНР, Японія, Південна Корея) та АСЕАН+6 (АСЕАН+3 + Індія, Австралія, Нова Зеландія). На базі останньої у 2005 р. виник Східноазійський саміт як основа для майбутньої «східноазійської спільноти». Відтак привілейоване партнерство АСЕАН і КНР може бути підставою для створення нової системи безпеки в Східній Азії без участі США.

Необхідність у створенні в АТР діючої моделі колективної співпраці та безпеки дедалі сильніше відчувається країнами регіону. На роль такої організації у зв'язку з розширенням складу їх учасників більше підходять АРФ і Східноазійський саміт. Популярною стає концепція «мережевої дипломатії» – системи партнерських багатосторонніх об'єднань для вирі-

шення як загальних, так і окремих питань регіонального розвитку. Опрацьовуються плани об'єднання декількох регіональних «майданчиків» – АРФ і АТЕС або САЕФ і АТЕС із тим, щоб процес регіонального співробітництва мав не лише економічний, а й безпековий вимір. Так, останнім часом уряд Японії виступає з ініціативою створення Азійсько-Тихоокеанської та Східноазійської спільноти з метою «зміцнення тисячорічних зв'язків країн Азії, зразком якої є Європейський Союз»[5].

Аналізуючи процеси економічної інтеграції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, констатуємо наявність особливих історичних і міжнародно-політичних умов, а також структурно-організаційну своєрідність її розвитку. До числа основних особливостей інтеграційних процесів у АТР можна віднести наступне:

- інтеграційні процеси в АТЕС розвиваються за провідної ролі ТНК, що зумовлює розвиток міждержавного співробітництва. Це виявилось, зокрема, у тому, що створення неурядових регіональних економічних організацій: Тихоокеанської економічної ради – ТЕР (1967 р.) та Ради з тихоокеанського економічного співробітництва – РТЕС (1980 р.) набагато випередило створення самого АТЕС. Разом із цим, діяльність ТЕР і РТЕС ґрунтувалася на базі національних комітетів, які мали стійкі зв'язки зі своїми урядами й отримували від них всебічну підтримку;
- процес інтеграції охоплює країни з суттєвими відмінностями в економічному розвитку, різними

культурами та соціально-політичними системами. Унікальна роль АТЕС полягає в тому, що в ньому об'єднуються дві великі економічні держави – США та Японія, а також економічний велетень XXI ст. – Китай;

- АТЕС – єдина міжнародна структура інтеграційного типу, куди входить Японія – розвинена постіндустріальна держава. При цьому важливо відзначити той факт, що його членами є КНР і Тайвань, напружені політичні відносини між якими вимагають сприятливих зовнішніх умов;
- роль Росії в інтеграційних процесах в АТР, порівняно з багатьма ключовими учасниками АТЕС, обмежується досить скромними макроекономічними показниками та слабкорозвиненою економічною інфраструктурою російського Далекого Сходу. Тому вона на цьому етапі здатна бути лише сировинним додатком у контексті регіональної співпраці;
- інтеграція в масштабах АТР включає субрегіональні економічні союзи (АСЕАН, НАФТА, Південно-Тихоокеанський форум тощо), тобто допускає різні рівні інтеграції за ступенем лібералізації зовнішньої торгівлі;
- концепція «відкритого регіоналізму», що є організаційною основою діяльності РТЕС і ТЕР, розглядає регіональну інтеграцію як елемент економічного глобалізму. При цьому еволюція світової економіки постає як процес поступового об'єднання та взаємопроникнення регіональних економічних союзів.

Отже, в АТР функціонує кілька об'єднань, ступінь інтеграційної зрілості яких у межах регіону залишається недостатньо високою. Наприклад, зону вільної торгівлі АСЕАН можна зарахувати до першого етапу розвитку економічної інтеграції, тобто до зони торгівлі з відміною тарифів та інших обмежень. Навпроти, АТЕС можна кваліфікувати не як зону вільної торгівлі, а як «відкрити економічну асоціацію».

Звичайно, саміт 2013 р. в Індонезії не став і не міг стати форумом, на якому зазначені вище складні проблеми інтеграційного розвитку та реалізації концепції створення «тихоокеанської спільноти» отримали б чітку перспективу в контексті їх ефективного розв'язання. Утім, цьогорічна зустріч на Балі наблизилася його учасників до розуміння того, що долати економічні та політичні труднощі інтеграційного розвитку за умов кризи глобалізаційних процесів необхідно спільними зусиллями і головне – на засадах консенсусу, рівності та взаємної вигоди. У цьому зв'язку особливої ваги набуває питання про вивчення та використання Україною досвіду країн АТЕС у подоланні негативних наслідків

глобальної фінансово-економічної кризи.

Список використаних джерел:

1. http://newsradio.com.ua/rus2013_10_07nachasja-summit-atjes-na-bali/
2. Там само.
3. Acharya A. *The Rise of Asia: Who Takes the Lead* / A. Acharya. – London: Palgrave, 2008. – 287 p.; Acharya A. *Competing Asian Communities: What the Australian and Japanese Ideas Mean for Asia's Regional Architecture* [Ачарья А. Соперничающие азиатские сообщества: что для азиатской региональной архитектуры значит австралийские и японские идеи] // URL: <http://www.eastasiaforum.org/2009/10/29/competing-asia-communities/24.02.2010>
4. Frost E. *Asia's New Regionalism* / E. Frost. – London: Rienner Publishers, 2008. – 293 p.; Beeson M. *Regionalism and Globalisation in East Asia: Politics, Security, Economic Development* / M. Beeson. – N.Y.: Palgrave, 2007. – 324 p.; Morrison Ch., Pedrosa E. *An APEC Trade Agenda?: The Political Economy of a Free Trade Area of the Asia Pacific* / Ch. Morrison, E. Pedrosa. – Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2007. – 241 p.
5. *Policy Speech by Prime Minister Yukio Hatoyama at the 174th Session of the Diet 29 January 2010* [Политическая речь премьер-министра Юкио Хатоямы на 174-й сессии Парламента от 29 января 2010 г.] // URL: http://www.kantei.go.jp/foreign/hatoyama/statement/201001/29siseihousin_e.html

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы, которые обсуждались на 21-м саммите АТЭС на индонезийском острове Балі 7-8 октября 2013 г. в контексте преодоления последствий кризисных явлений в глобальной экономике. Определяются понятия «региональная интеграция», «зона свободной торговли в АТР», «новый регионализм», «открытый регионализм», «тихоокеанское сообщество».

Ключевые слова: Азиатско-Тихоокеанский регион, саммит АТЭС, АСЕАН, Восточноазиатский саммит.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання, що обговорювалися на 21-му саміті АТЕС на індонезійському острові Балі 7-8 жовтня 2013 р. в контексті подолання наслідків кризових явищ у глобальній економіці. Визначаються поняття «регіональна інтеграція», «зона вільної торгівлі в АТР», «новий регіоналізм», «відкритий регіоналізм», «тихоокеанська спільнота».

Ключові слова: Азійсько-Тихоокеанський регіон, саміт АТЕС, АСЕАН, Східноазійський саміт.